

CULTURAL INDUSTRIES -TERMIN VIRHEELLISESTÄ KÄÄNNÖKSESTÄ

Satuin lukemaan Tiedotustutkimuksen numeron 2/2006 ja silmiini pisti kulttuuriteollisuus-sanana yletön viljely David Hesmondhalghin haastattelussa (Kärjä 2006). Jouduin oikein hieraisemaan silmiäni, että eivätkö ne tiedotustutkijat todellakaan ole kuulleet, että cultural industries on tarkoittanut aina kulttuuritoimialoja tai kulttuurialoja suomen kielellä. Tämä olisi selvinnyt kysymällä asiaa taloustieteilijältä tai tilastotutkijalta. Yritän tässä puheenvuorossa pohtia, mikä saattaisi olla syynä tähän yleisesti esiintyvään virheelliseen käännöksen.

TEOREETTIS-IDEOLOGINEN TASO

Kulttuuriteollisuus-termin käytön historiallinen tausta liittyy vanhan kunnan Adornon klassiseen teoreettis-ideologiseen artikkeliin 1940-luvulla ja sitä seuranneeseen ja yhä osin jatkuvaan teoreettiseen keskusteluun kulttuurin ja talouden suhteesta. Hän puhui Kultur Industrie -käsitteellä kriittisesti massakulttuurista, jossa kulttuuri nähdään liian alisteisena taloudelle. Monistamisen ja jakelun kautta kulttuurin tuotteesta tulee siis tuote siinä missä muustakin tuotteesta. Aluksi käsitteen jälkiadornolaisessa käytössä se ymmärrettiin etupäässä negatiivisena, ehkä enemmän puolustuksellisenä talouden ylivaltaa vastaan. 1980-luvulla käsitteelle on pyritty antamaan myös positiivista sisältöä ajatellen, että taloutta voi pyrkiä käyttämään hyödyksi myös kulttuurin kehittämisessä.

Syynä käsitteen kirjaimelliseen käyttöön suomalaisessa teoriakeskustelussa lienee myös ainakin osin käännösvirhe tai sananmukainen käänнос asianmukaisen sijasta. Tilastoalalla vakiintunut käyttö industries-sanalle on toimialat, joista teollisuustoimiala on vain yksi. Toki kulttuurin toimialoista osa on teollisuuden alla. Teollisuus määritellään tietyiksi aineellisia tuotteita valmistavaksi elinkeinon haaraksi. Toki voidaan puhua myös teollisista tuotantoprosesseista, mutta silloin ei ole kyse talouden toimialoista ja tuotteista. Alun perin Adornon käyttämä käsite käännettiin aivan oikein englanniksi industry.

Haastattelun käännöksessä oli lisäksi ongelmana monikkomuodon muuttaminen suomenoksessa yksiköksi. Tämä voidaan tehdä vain erityisen painavin perustein. Jos käännöksessä halutaan olla johdonmukaisia, pitäisi Suomessa puhua kulttuuritoimialoista. Minusta englanninkielinen industries-

sana kuvaa hyvin sitä, mitä Adorno ajoi takaa massakulttuurin kritiikissään. Adorno täsmensi alkanutta keskustelua jo itsekin myöhemmin. "Der Ausdruck Industrie ist dabei nicht wörtlich zu nehmen. Er bezieht sich auf die Standardisierung der Sache selbst etwa wie jede Kinobesucher geläufige Western - und auf die Rationalisierung der Verbreitungs-techniken, nicht aber streng auf den Produktionsvorrang." (Adorno 1963, 339.)

On kiintoisaa, että Adornon esimerkki elokuvasta ei ole teollisuutta vaan kuuluu palvelualoihin. Onkin mielekästä ajatella, että kyse on toimialasta toimialojen joukossa. Ainakaan minun silmiini ei ole sattunut kirjoituksia, joissa asiasta puhuttaisiin culture manufacturing -käsitteellä, vaikka manufacturing-termiä pitäisi käyttää englannissa, jos puhuttaisiin sananmukaisesti kulttuuriteollisuudesta. Kun kulttuuriteollisuudesta on puhuttu, on kyse ollut todellisista teollisista tuotteista kuten esimerkiksi Suomessa Suunto oy:n sukelluslaitteista.

POLIITTINEN TASO

Käyttämällä kulttuuriteollisuus-termiä poliittisella tasolla ainakin Suomessa vuosituhannen vaihteessa muun muassa opetusministeriössä pyrittiin herättelemään talouden ja politiikan päättäjiä ymmärtämään, että kulttuurissa on taloudenkin kannalta kyse vakavasta asiasta. Yhdistämällä kulttuuri teollisuuteen ajateltiin taktisesti, että siten saataisiin enemmän varoja kulttuurille. Viime vuosina myös opetusministeriö on luopunut sanan taktisesta viljelystä ja todennut, että taktiikka ei ehkä oikein onnistunut. Maakunnissa ja lehdistössä tämä OPM:n linjan muutos ei ole ehkä vielä auennut.

Toki politiikassa kaikki toimii periaatteella 'niin on jos siltä näyttää' tai hypenä ainakin lyhyellä tähtäimellä. Kaikki termit ovat politiikassa tietysti legitimejä, jos niillä päästään kulloinkin haluttuun päämäärään. Epäilen kuitenkin vahvasti, onko teollisuus-sanan liittäminen erilaisten asioiden yhteyteen edes viisasta politiikkaa pitkän päälle. Talouden rakennekehityksen painopistehän on ollut jo pitkään viime vuosituhannellakin palvelualojen puolella.

TILASTOLLINEN TASO

Vain kolmannes kaikkien kulttuuritoimialojen kokonaistuotannon arvosta kuuluu teollisuuteen, kuten esimerkiksi graafinen ala. Tämä osuus on jatkuvasti pienentynyt, ja toimialaluokituksen uudistuksen yhteydessä tänä vuonna osuus tulee entisestään supistumaan, kun kustannustoiminta-ala siirtyy kokonaisuudessaan pois teollisuudesta palvelualoille. Siten ei empiiristen tilastojen puoleltakaan voi löytää mitään perusteita käsitteen käytölle.

Kirjallisuus

Adorno, Theodor W. (1963) Resume über Kulturindustrie. GS 10. Frankfurt a.M. s.339.

Kärjä, Antti-Ville (2006) Kulttuuriteollisuudet kiinnostavat (kohta) kaikkia: haastateltavana David Hesmondhalgh. Tiedotustutkimus 2/2006, 104–112.